

MİMARLIK GÜNDEM:
SEÇİMLER,
KRİZLER VE KENT

ALTERNATİF
BİR KONUT
ÜRETİMİNE
DOĞRU

DEPREMLERİN
ARDINDAN
BARINMA
MÜDAHALESİ

DEPREMLERİN
KÜLTÜR
VARLIKLARINA
ETKİLERİ

KAĞIT
MASURA EVİ'NİN
ÖĞRETTİKLERİ

TENSEL VE
TİNSEL
MEKÂN
ARASINDA:
BEYLİKDÜZÜ
FATMA ANA
CEMEVİ VE
KÜLTÜR
MERKEZİ

SOVYET
SOSYALİST
TOPLU
KONUTLARI:
STALİNKALAR

KONUT PAYLAŞIM
PLATFORMLARININ
TOPLUMSAL
ETKİSİ

MİMARLIK AGENDA

10 Understanding the May 2023 Election Results on the Road to Local Elections

/ H. Tank Şengül

The writer focuses on the tension created by the unsustainability of the increasingly centralized political system – the tension between those who do not care about or are willing to overcome everyday life in order to analyze, from an urban point of view, possible scenarios which could occur in the aftermath of local elections.

AGENDA

12 Towards an Alternative Housing Production

/ Behiç Ak

Today, housing has turned into a commodity that “makes and loses money and creates a source of hope and expectation” rather than meeting the need for shelter. The author states that the solution to the housing problem lies in removing housing from being a means of speculation and emphasizes the prioritization of social needs.

• Effects of Earthquakes on Cultural Assets and Observations on Conservation

/ Umut Almaç

In the aftermath of the earthquakes in February, the steps to be taken regarding the destruction of cultural assets that carry the tangible traces of the city are of great importance. The author provides information on the damages caused by earthquakes to cultural assets and makes suggestions for more effective protection in the future.

• From Disaster to Recovery: Shelter Intervention after Earthquakes

/ Nil Akdede

Although months have passed since the February 6, 2023 earthquakes centered in Kahramanmaraş, discussions on temporary and permanent shelter solutions remain on the agenda. The author points out that the communication between stakeholders in fieldwork is as important as process management.

EVENT

24 First Look at METU Urgent Design Studio: What the Paper Log House Teaches

/ Tuğba Özer, Ömer Faruk Ağırsoy, Gizem Nur Aydemir, Emine İnci Şahin, Gizem Güner

Founded right after the February 6 earthquakes, METU Urgent Design Studio aims to produce practical and long-term solutions for disasters. Focusing on the Paper Log House, developed in collaboration with Shigeru Ban Architects and Voluntary Architects' Network, the authors share excerpts from the design process.

• Five Views on Architecture by Five Women

/ Pınar Uluçay Righelato, Seyit Ermiyagil

Eastern Mediterranean University (EMU) Faculty of Architecture organized a panel titled “5 Women - 5 Architects - 5 Views” and an exhibition titled “5 Women - 5 Designers - 1 Exhibition” for International Women’s Day. Authors, society and architecture the

transformative role of women and the empowering aspects of co-production.

TOWARDS THE SECOND CENTURY OF THE REPUBLIC

32 The Order of the Countryside from “Village Problem” to “Village Cause” in the 100-Year Modernization Struggle of the Republic

/ Zeynep Eres

In this issue, the author draws attention to the struggle for modernization at the village level and emphasizes that “the fact that these policies, which envisage modernizing the human being together with the environment in which he lives, could not be made widespread during the period, caused the villagers to pile up in the urban periphery before they could take the preliminary steps towards modernization and thus could not integrate with the city”.

CULTURAL HERITAGE IN DANGER

40 Antalya MKE Battery Factory Campus

/ Hilal Tuğba Örmeciöğlü, Aslı Er Akan

In this chapter of Cultural Heritage in Danger, a series which began in our 405th issue, Hilal Tuğba Örmeciöğlü and Aslı Er Akan wrote a piece on the Antalya MKE Battery Factory Campus

ARCHITECTURAL CRITICISM

41 Between Physical and Spiritual Space: Beylikdüzü Fatma Ana Cemevi and Cultural Center

/ Özlem Erdoğan Erkaslan

Beylikdüzü Fatma Ana Cemevi and Culture Center “By being a visible transitional space between the Beylikdüzü life valley and the residential settlement area, it brings a new interpretation to the hiddenness of Alevi culture in a social, spatial and structural context, taking into account the ‘bringing together’ values of the Alevi faith; the architectural program itself by avoiding the usual symbolic representation(s) in worship buildings; its simple, subtle and masterful attitude in the selection and use of materials; and its qualified, rich and unique spatial atmosphere starting from the environment to the worship and social spaces”.

HOUSING

47 Soviet Socialist Mass Housing as a Tool of Social “Optimization”:

Stalinkas / Ali Devrim Işıkkaya

For the USSR in the 1930s, the construction motivation of the period is defined by the production of mass, cheap and durable buildings. In this context, the Stalinkas, mass housing settlements that became the oversized communist building blocks of socialist urban morphology, stand out as an important part of state policies aimed at categorizing and optimizing society in modern Russia. The author states that the group of buildings is seen “to this day as an inspired, emulated, manifestation of functional perfection, the home of the harmonious and uniformized citizen, the guiding residential architecture of a kind of exemplary life that will always be referred to.”

- A Critical Evaluation of the Social

Impact of Housing Sharing Platforms /

Ahmet Gün

Although they were developed to address the shortage of short-term rental supply and the demand for new tourism experiences, they have been instrumental in balancing housing and tourism deficit pressures in the cities where they are used. The author emphasizes that the medium and long-term use of these platforms triggers negative social consequences such as the displacement of long-term local tenants, gentrification and loss of neighborhood values.

URBAN SPACE

58 Looking at Alternative Spatial Production Practices through

“In-betweenness” / Tuba Doğu, Tonguç

Akış, Gökçeçiçek Savaşır

Current approaches that are accepted as alternatives to mainstream spatial practices can be questioned through a series of questions: What is the relationship between the crises of capitalism and social and political organizations in space? In particular, how are critical spatial tendencies that seek to respond to the turmoil of the contemporary capitalist order connected to the multifaceted crises of capitalism? Is it possible to act completely independently of the system? In contrast to a disciplinary perspective shaped by dominant architectural discourses, this study is shaped by an examination of contemporary alternative spatial practices from global and local scales, focusing on a critical reading approach to the tendencies and situations mobilized by the ruptures

created by capitalism. The authors aim to reveal the critical role of these states of in-betweenness within the neoliberal system by rereading alternative spatial production practices with an analytical perspective through the concept of “in-betweenness”.

URBAN DESIGN

66 The New Route of Design on the Beyşehir Coast: Strategies for Integration with the Urban Inland /

Başak Özkıral, Hikmet Metin, Neslihan Serdaroğlu Sağ

In coastal settlements, the main problems related to planning and design are stated as the interruption of the perception of the coast after the first façade, the existence of obstacles in access to the coast, and the presence of inadequate quality and non-place-specific uses in public space designs. The authors make evaluations on the development of design strategies in the context of discussions on strengthening the integration between the coast and the urban interior.

CONTACT

74 Forest Route between Textures and Layers / Güneş Kara

Denmark-based architecture studio EFFEKT has designed a platform that rises 15 meters above the ground at Hamaren Event Park in Fyresdal, Norway. The author draws attention to the potential layers of the new forest route within Hamaren Event Park.

MİMARLIK.431. May-June 2023

English Summary by Tuğçe Köklü

Alternatif Mekânsal Üretim Pratiklerine “Arada(lık) Halleri” ile Bakmak

Tuba Doğu, Tonguç Akış, Gökçeçiçek Savaşır

Ana akım mekânsal pratiklere alternatif olarak kabul gören güncel yaklaşımları bir dizi soru üzerinden sorgulanabilir: Kapitalizmin krizleri ile mekândaki toplumsal ve politik örgütlenmeler arasındaki ilişki nedir? Özellikle, günümüz kapitalist düzenin çalkantılarına yanıt arayan eleştirel mekânsal eğilimler, kapitalizmin çok yönlü krizleriyle nasıl bağlantılıdır? Sistemden tamamen bağımsız hareket etmek mümkün müdür? Bu çalışma, hâkim mimarlık söylemleri ile biçimlendirilmiş disiplin içerisinden bir bakış açısının aksine, küresel ve yerel ölçekte güncel alternatif mekânsal pratiklerin incelenmesiyle şekilleniyor; kapitalizmin yarattığı kırımların harekete geçirdiği eğilim ve durumlara eleştirel bir okuma yaklaşımına odaklanıyor. Yazarlar, alternatif mekânsal üretim pratiklerini, “aradalık” kavramı üzerinden analitik bir bakışla yeniden okuyarak bu aradalık hallerinin neoliberal sistem içindeki eleştirel rolünü ortaya sermeyi hedefliyor.

Yaygın tüketim kültürü, kâr odaklı endüstriler, finans sektörünün özelleşmesi ve emeğin makineleşmesi küresel ekonominin kalkınmasına katkıda bulunurken, serbest piyasanın teşvikiyle devletlerin ekonomideki rollerinin giderek daralmasına neoliberal kapitalizmi tetiklediği görülmektedir. Bunun sonucunda baş gösteren toplumsal adaletsizlikler, kaynak sömürüsü ve çevresel tahribat gibi durumların pekiştirdiği gerilim ve belirsizlik durumu, demokratik haklar, yönetim, yapıli çevrenin kalitesi gibi konuları gündeme getirerek yaşamın fiziksel ve toplumsal alanlarına da yansımıştır. Bu çok yönlü karmaşaya tepki olarak küresel çapta gerçekleşen kentsel hareketler, kapitalizmin gündeminin neoliberal kentleşme alanında belirgin olduğunu göstermektedir. “Kent hakkı”¹ kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, Atina, Kahire, São Paulo sokaklarını dolduran büyük çaplı eylemler ile İstanbul’daki Gezi Parkı ve New York’taki Zuccotti Parkı gibi kamusal alan işgalleri son on yılda daha yoğun bir şekilde tanık olunan kentsel toplumsal hareketlerin çarpıcı örneklerinden yalnızca birkaçıdır. Mevcut mekânsal üretim mekanizmalarının ne denli etkin olduğunu yeniden düşündüren, mekâna içkin ve/veya mekânda nükseden protesto, aktivizm ve işgal biçimleri, eleştirel kent kuramcıları tarafından kapitalizmin çok yönlü krizlerinin sonucu olarak yorumla-

nır.² Dolayısıyla, farklı bağlamlarda değişkenlik gösterse de kapitalizmin perspektifinden değerlendirildiğinde, kentsel çalkantıların ardında yatan finansal kriz, sosyal ve ekonomik eşitsizlikler, kamusal alanların geleceğini tehdit eden durumlar, soylulaştırma gibi sebepler toplumsal örgütlenmeler ve mekân arasında güçlü bir etki-leşim olduğunu gösterir.

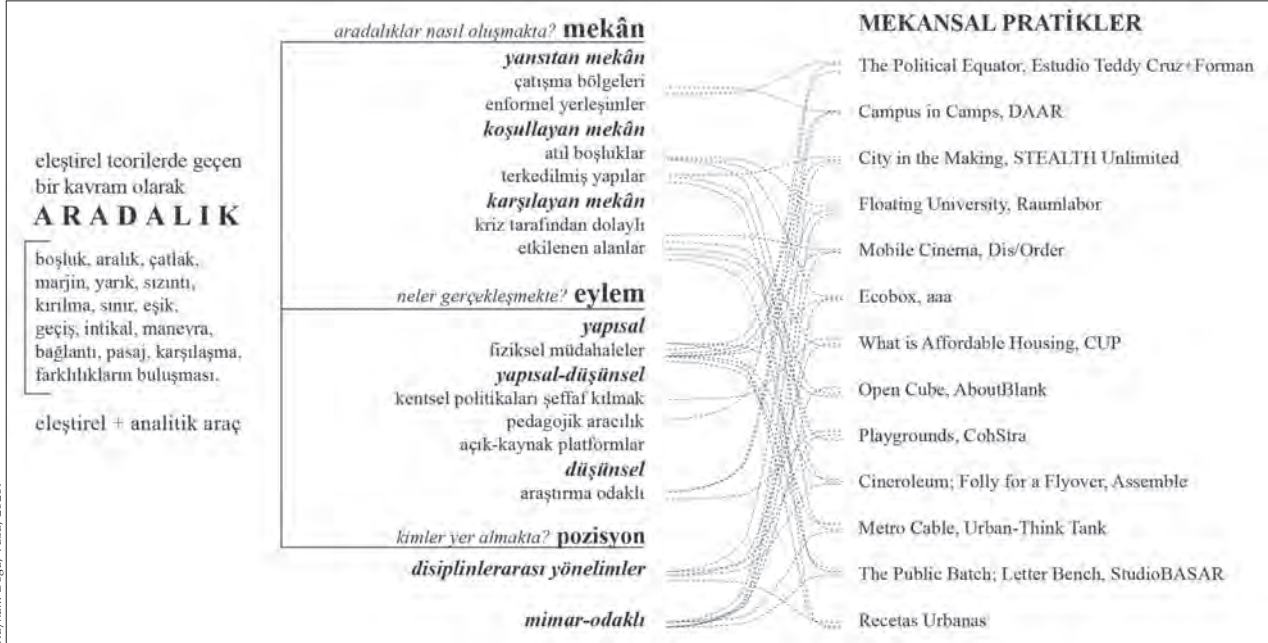
Kentsel toplumsal hareketlerde gözlemlenen bu etki-leşim, mekânsal üretimle doğrudan ilişkili olan tasarım, mimarlık, planlama ve kamusal sanat pratiklerinde de karşılık bulmaktadır. Neoliberal düzenin çalkantıları, bu alanların toplumla ve mekânla ilişki kurduğu geleneksel üretim biçimlerinin de yeniden sorgulanmasına yol açmıştır.³ Doina Petrescu ve Kim Trogal’un “krizlerle dolu zamanlar” ifadesiyle⁴ örtüşen eleştirel yaklaşımlar, bürokratlara, otoritelere ve piyasaya hizmet etmeyecek biçimde toplumun lehine olan sosyal ve politik örgütlenme biçimlerini temel alır. Müşteri odaklı ve sermayeyi merkezine alan geleneksel üretim biçimlerine alternatif sunan yaklaşımlar, mekânsal üretimde yeni açılımlar getirmektedir. Saygın sanat ve mimarlık kurumlarının düzenlediği bienaller, festivaller, sergiler ve konferanslar aracılığıyla görünürlük kazanıp tartışma konusu olan bu açılımlar, -örneğin alternatif yaklaşımlarından dolayı müelliflerinin Turner ve Pritzker gibi önemli ödüllere değer görülmesiyle- ayrıca meşruiyet kazanmıştır.⁵

İlgili mimarlık literatüründeki tartışmalar özelinde değerlendirildiğinde, toplumsal ve politik yaklaşımların, müdahalelerin hem bağlamsal hem de içeriksel yönleriyle alternatif mekânsal örgütlenmelere yol açtığı görülmektedir.⁶ Kayda değer sayıda mekânsal pratik,⁷ önerdikleri farklı tahayyüllerle çabalarını, stratejilerini ve taktiklerini kentsel politika veya günlük yaşam düzeyinde konumlandırırken, sonuç odaklı fiziksel bir yapılanmanın aksine süreç odaklı bir yaklaşımı ön planda tutmaktadır. Büyük ölçekli yapısal uygulamalar, master planlar ve mimari çizimlerin yerini alan geçici, küçük ölçekli ve düşük bütçeli kamusal yerleştirmeler, kamusal atölyeler ve etkinlikler gibi deneysel müdahaleler, kolektif ve kullanıcı odaklı bir anlayışı benimsemeleri açısından önem taşımaktadır. Öte yandan, taktiksel, katılımcı, kapsayıcı, kendin-yap, pop-up, gerilla, tasarım aktivizmi gibi kavramlar altında sınıflandırılarak popülerleşen farklı mekânsal eğilimler,⁸ ayrışan müdahale biçimlerini, süreçlerini ve çıktılarını anlamak için önemli kategoriler olmalarına karşın müdahalelerin arka planındaki nedensellikleri incelemede sınırlı bir bakış açısı sunmaktadırlar.⁹ Bu bakış açısından hareketle, mekânsal üretimin tarihsel olarak sermayenin ihtiyaçlarına hizmet ettiği gerçeği de göz önünde bulundurulduğunda, mekânsal pratiklerin itaatkar olmayan, kâr amacı gütmeyen ve kamu yararını gözetken bir biçimde icra edilmesi ne anlama gelir? Bu pratikler

Tuba Doğu
Dr. Öğr. Üyesi, İzmir
Ekonomi Üniversitesi
Mimarlık Bölümü

Tonguç Akış
Doç. Dr., İYTE
Mimarlık Bölümü

Gökçeçiçek Savaşır
Prof. Dr., DEÜ
Mimarlık Bölümü

1. Aradalık - farklı aradalık halleri - alternatif mekânsal pratikler arasındaki bağlantı.

ne gibi mekânsal eylemlerle, hangi koşullar altında ve nerelerde ortaya çıkmakta; eylemlerin arkasında kimler yer almaktadır? Bu sorulara sırasıyla mekân, eylem ve pozisyon olmak üzere üç temel unsur üzerinden cevap arayan metin, neoliberal koşullardan bağımsız bir mekânsal yaklaşımın olasılığına ilişkin eleştirel tartışmalara yanıt olarak bir mekânsal üretim biçimi olan aradılıklara¹⁰ işaret etmektedir. Küresel ve yereldeki tanınmış mekânsal pratiklerin incelenmesi sonucu tespit edilen aradalık durumu, pek çok ölçekte ve müdahale düzeyinde faaliyet gösteren uygulamaların farklı boyutlarını ele almak için eleştirel ve analitik bir araç olarak tanıtılmaktadır. Bu anlamda kavram, mimarlığı özerk bir pratik, disiplin ve meslek olarak konumlandırılan mimarlık eleştirilerinin ötesinde bir düşünme biçimine vurgu yapmaktadır. Mekânsal, zamansal, toplumsal gibi çok katmanlı anlamlara karşılık gelen kavram, analitik bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde alternatif mekânsal pratiklerin irdelenebileceği bir çerçeve sunmaktadır. (**Resim 1**) Bu çerçevede mekân, yanıtan, koşullayan ve karşılayan; eylem, yapısal, yapısal-düşünsel ve düşünsel; pozisyon ise disiplinler ve disiplinlerarası yönelimler olarak alt unsurlara ayrılmaktadır.

Yanıtan, Koşullayan ve Karşılayan Mekân

Mekânsal üretim üzerine eleştirel yaklaşımların, farklı bağlamlarda ve ölçeklerde konumlanmalarına karşın, belirleyici üç mekânsal aradalık biçimde faaliyet gösterdikleri söylenebilir. Bunlardan ilki, enformel yerleşkeler, mülteci kampları ve jeopolitik sınır bölgeleri gibi çatışma barındıran coğrafyaların müdahale alanları haline gelmesidir. Bu kentsel coğrafyalar, uygun altyapısı olmayan arazilerin sınırlı kaynaklarla kullanıcılar tarafından dönüştürüldüğü konut yerleşkeleri, geçici işgalin maddi bir tezahürü olan çadır kamplarının kalıcılık kazanması veya siyasi bölgeleri ayıran beton sınır duvarları gibi dikkat çekici mimari özellikleriyle tanınmakla birlikte, küresel ve yerel politikalar, ekonomik eşitsizlikler sonucu ötekileştirilmiş toplulukların görünür kılındıkları marjinalleşme alanları olarak da bilinmektedir. San Diego ve Tijuana kentleri arasındaki fiziksel ve siyasi sınırlar

üzerine yürüttükleri çalışmalarla bilinen Estudio Teddy Cruz+Forman; askeri işgal altında bulunan Batı Şeria'daki mülteci kamplarında çalışmalarını sürdüren DAAR; gecekondu yerleşimindeki altyapı ve konut sorunlarına mekânsal çözümler arayan Urban-Think Tank gibi oluşumların çalışmalarını tanımlayan ve şekillendiren bu bağlamlar, mekânsal ve toplumsal örgütlenmelerin katalizörü haline gelerek sosyo-politik ve ekonomik yapı-

Kaynak: <http://a-d-hd.com/> [Erişim: 28.09.2022]

2. Estudio Teddy Cruz+Forman tarafından Küresel Kuzey ve Güney sınırlar arasındaki gayri resmi dinamikleri temsil eden The Political Equator (Siyasi Ekvator), 3. Uluslararası Rotterdam Mimarlık Bienali, 2007.

3. DAAR tarafından gerçekleştirilen, kalıcı geçicilik paradoksunu temsil eden The Concrete Tent (Beton Çadır) çalışması. Dheisheh Mülteci Kampı'nda "Kamplarda Kampüs" (Campus in Camps) projesi kapsamında inşa edilen Beton Çadır, ortak öğrenme, değişim ve tartışma alanıdır.

Kaynak: <http://www.campusincamps.org/projects/the-concrete-tent> [Erişim: 28.09.2022]

4. Toplumsal yapılanma hedefiyle Caracas'a bağlı San Agustín gecekondu yerleşkesinde gerçekleştirilen Metro Cable projesi, Urban-Think Tank, 2010-2011.

Kaynak: <https://utdesign.com/works/metro-cable-5> [Erişim: 28.09.2022]

5. STEALTH.unlimited tarafından City in the Making (Yapımdaki Şehir) projesi kapsamında gerçekleştirilen "De Stokerij" projesi.

Kaynak: <https://stealth.unltd.net> [Erişim: 28 Eylül 2022].

ları yeniden düşünmeye davet etmektedir. (Resim 2-4) Daha sıklıkla karşılaşılan ikinci mekânsal durum, değişen kentsel politikalar ve zorlu ekonomik koşullar gibi çeşitli nedenlerden ötürü sistematik ve / veya fiziksel anlamda atıl kalmış, sosyal yaşantıdan ve kullanımdan yoksun olan mekânların sosyo-mekânsal örgütlenmeler için potansiyel bir aradalık hali taşımasıdır. "Belirsizlik mekânları"¹¹ olarak da ifade bulan bu durum, aktörlerin deneysel pratiklerini gerçekleştirmek için mekânsal ve zamansal aradalıklar sunar. 2008 kriziyle birlikte Rotterdam kentinde ekonomik değerini yitiren eski yapı stokunun yıkımı ve yenilenmesi sürecinde birçok yapının STEALTH.unlimited mimarlık kolektifi tarafından topluluk merkezlerine dönüştürülmesi; New York ve Paris çeperlerinde kullanılmayan kentsel boşlukların tahsis edilerek sırasıyla 596 Acres ve AAA gibi platformlar tarafından kentsel tarım alanları olarak değerlendirilmesi; Berlin'de işlevini tamamlayan Tempelhof Havalimanı'nın yağmur suyu havzasına Raumlabor öncülüğünde yüzen bir üniversite kurulması; Türkiye'de atıl kalmış köy okullarını Herkes İçin Mimarlık Derneği'nin onararak hayata geçirme çabası gibi pek çok benzer örnek, sosyal örgütlenmeyi yapısal dönüşümün önünde tutan bir yaklaşım sunar. (Resim 5-7) Farklı motivasyonlarla ve eylemlerle gerçekleşen, çoğunlukla geçici olan bu gibi mekânsal pratiklerin belirleyici ortak noktası, içinde buldukları bağlamların toplumsal ilişkileri güçlendirmeleri ve kolektif yaşamı deneyimlemeye aracı olmalarıdır. Öte yandan, mekânsal uygulayıcılar için, terk edilmiş alanlarda basit malzemelerle kamusal yerleştirmeler inşa etmek veya bu mevcut yapıları kullanılabilir kılmak, zayıflayan refah devleti anlayışını sosyal sermaye ile değiştirmenin de bir yolu haline gelmektedir.

Her iki mekânsal koşuldan ayrılan üçüncü durumda, eleştirel pratiklerin yer aldığı bağlamlara krizler henüz doğrudan sirayet etmemiştir, ancak pratiklerin tetiklemesiyle yeni aradalıklar oluşmaktadır. Bu durumda mekân, mekânsal aktörler ve bağlamdan bağımsız gerçekleştirdikleri küçük ölçekli, kısa vadeli eylemler sonucunda beklenmedik kullanımların ve sosyal karşılaşmaların gerçekleştiği bir kamusal zemin olarak konumlanır. Örneğin, sosyalizmden kapitalizme, bir başka deyişle devlet kontrolünden özelleştirmeye doğru evrilen Romanya'nın kamusal alanları, mimarlık ofisi StudioBasar'a göre toplumsal çalkantıyı yansıtarak "bir tür barometre" görevi gören "arada" bir durumun sonucudur.¹² Bu bakış açısıyla, Bükreş kentinin bilindik ve sıkça kullanılan kamusal mekânlarından daha az görünür olanlarına kadar farklı bağlamlarında çalışan StudioBasar, tasarladığı kamusal banyolar, sahneler ve gezici araç projeleriyle kamusal alanı tüketim nesnesinden sosyal ilişkilerin üretildiği bir mekâna dönüştürmektedir. Benzer şekilde, Dis/order ekibinin seyyar sinema aracılığıyla Stokholm'un farklı köşelerini festival alanına çevirmesi; AboutBlank ekibinin Antalya'da bir kamusal alana bıraktığı işlevi tanımlanmamış açık ve hareketli beyaz küplerin kentlinin farklı kullanımlarına alan açması, mekânı geçici olarak etkinleştirmenin yanı sıra kentlinin de mekânı dönüştürmesi için bir alan açar. (Resim 8-10)

Üç farklı mekânsal durumdan yola çıkarak bağlamların, "gerilim ve çatışmalarla dolu", "atıl ve işlevsiz" ya da "kriz tarafından dolaylı içselleştirilmiş" olduğu söy-

6. Paris'in kuzeyindeki La Chapelle bölgesinde Atelier d'architecture autogérée (aaa) tarafından gerçekleştirilen Ecobox projesi, 2001-2006.

lenebilir. Daha kapsamlı değerlendirildiğinde mekânın, aktörlerin sosyal ve politik örgütlenmeye yönelik tahayyüllerini, dolayısıyla eylemlerinin gidişatını sırasıyla yansıtan, koşullandıran ve karşılayan belirleyici bir faktör haline geldiğini söylemek mümkündür. Sosyo-ekonomik, politik, fiziksel ve ölçek açılarından farklılaşan bu bağlamlar, alternatif mekânsal pratikler için itici bir güç, güç ilişkilerini yeniden düzenlemek ve toplumsal açılımlar kazandırmak için bir uygulama zemini veya aktörlerin deneysel yaklaşımları için bir kanal sunar. Her koşulda, bu alanların doğrudan ya da dolaylı olarak kapitalizmin kırılmalarına temellendiği; dolayısıyla, krizlerin bağlamsal bir karşılığı, mekânsal pratiklerin içeriğini şekillendiren bir ölçüt olduğu söylenebilir.

Fizikselden Fikirsele Uzanan Eylemler

Mekânsal aradalıklarda gerçekleşen ve / veya bu aradalıkları pekiştiren pratiklerde eylemler, sosyal ve poli-

tik yaklaşımların şekillenmesinde bağlam kadar önemli bir rol oynar. Kriz karşısında oluşan hoşnutsuzluğun bir tezahürü olarak karşımıza çıkan eylem, işbirlikçi ve süreç odaklı bir mekânsal üretim anlayışıyla, yatay örgütlenme ve merkez dışı bir arayışı temsil eder. Margaret Crawford'un belirttiği gibi, kapsayıcı olduğu kadar hangi strateji ve taktiklerin kullanıldığı sorusuna da açık olan bu arayışlar, çoklu müdahalelere kapı aralamaktadır.¹³ Yapısalardan düşünsele, bir başka deyişle, fizikselden fikirsele uzanan geniş bir yelpazedeki eylemler, çizimler, eskizler ve imajlar yoluyla biçimsel ve tektonik arayışlara karşılık gelen bir mimarlık anlayışının aksine, farklı araç ve yöntemlerin uyarlandığı, mekânda ve/veya mekândan bağımsız gerçekleşen çeşitli operasyon ölçeklerine karşılık gelir. Bu açıdan bakıldığında, mekân özelinde gerçekleşen eylemleri iki farklı şekilde konumlandırmak mümkündür: Bunlardan ilki, mekânsal sorunların çözümünde doğrudan etkileşim ve aktif katı-

8. Geçici kamusal yerleştirme: The Public Bath (Kamusal Banyo), Bükreş, 2012

7. Raumlabor öncülüğünde gerçekleştirilen Floating University Berlin (Berlin Yüzen Üniversite) projesi, 2018.

9. Mobile Cinema (Hareketli Sinema): Stockholm'deki ArchFilmSthlm film festivali kapsamında Dis/order tarafından üretilen geçici bir kamusal yerleşime, 2015.

İlim yoluyla etki yaratmayı amaçlayan, mekânın fiziksel üretimindeki fiili müdahaleleri içerir. İspanya'daki ekonomik krizin sonucu olarak inşası yarıda kalmış ya da terk edilmiş yapılara çoğunlukla yasa dışı müdahalelerde bulunarak gerilla mimarı olarak tanınan Santiago Cirugeda'nun hareketli ve hızlı-inşa edilebilir sistemler aracılığıyla bu yapıları işgal etmesi; Assemble kolektif üyelerinin viyadük altındaki kayıp mekânda sanat etkinlikleri aracılığıyla yeni bir kamusal alan inşa etmesi veya bir petrol istasyonunu sinema salonuna dönüştürmesi gibi pek çok örneğin ortak noktası, umulma-

dık mekânlara beklenmedik programlar getirmeleridir. (Resim 11-12) Geleneksel mimarlık pratiğine en yakın olan bu eylem biçiminde mekânsal aktörler, eylemlerinde tasarımı ön planda tuttıkları kadar üretim ve inşaa süreçlerinde de bilfiil rol üstlenerek yapısal arayışlara yoğunlaşmaktadırlar.

Yapısal müdahalelerle sosyo-mekânsal örgütlenmeyi teşvik eden eylemlerin yanı sıra bir ikinci eylem biçimi ise mekânsal endişeleri dile getirmek için dijital / fiziksel araçlar, etkinlikler, çalıştayların uygulanması yoluyla politik veya pedagojik düzeyde aracılık etme hali olarak tanımlanabilir. Center for Urban Pedagogy (Kentsel Pedagoji Merkezi)'nin sokak satıcılarının haklarından imar yönetmeliklerine uzanan kentsel politikaları el ilanları, tasarım kılavuzları ve kent oyunları aracılığıyla kentliler tarafından anlaşılır kılması, insanların kentte söz sahibi olmalarını farklı düzeylerde teşvik etmenin yolu haline gelmektedir. (Resim 13) Benzer şekilde, Cirugeda'nın oluşumuna da adını veren kentsel reçeteler (Urban Prescriptions) yoluyla açık kaynak bir mekânsal pratik anlayışını benimsemesi, kentte söz sahibi olmayı bir adım ileriye taşıyarak yapısal müdahalelerde bulunmayı cesaretlendirmektedir. Dolayısıyla bu tür eylemlerdeki aradlık halinin hedefi, mekânı fiziksel bir nesne olarak konumlandırmanın ötesinde toplumsal boyutlarıyla ele almak, kentli ve yerel yönetim arasında bir köprü kurarak kentli katılımını sağlamaktır.

Mekânda yer alan iki farklı eylem yaklaşımının yanı sıra belirli bir mekândan bağımsız olarak gerçekleşen mekânsal pratiklerin de olduğu görülmektedir. Bu pratiklerde eylemi, yeni araç ve yöntemlerin geliştirilmesi ve test edilmesi olarak gözlemlemek mümkündür. Diğer uygulamalı yaklaşımların aksine bağlamı daha kap-

10. Açık-kaynak mimarlık deneyimi olarak Küp: Aboutblank'in II. Uluslararası Antalya Mimarlık Bienali için hazırladığı kamusal yerleşime, 2013.

samlı ele alan bu tür girişimlerdeki amaç, mekânsal üretimde rol oynayan güçleri eleştirel bir bakış açısıyla sorgulamak, açığa çıkararak görünür kılmak ve önerilerde bulunmaktır. Araştırma odaklı olan bu eylemler, yayınlara, sergiler ve sanal platformlar aracılığıyla yaygınlaşmakta, mimari ve sanatsal etkinliklerde zemin kazanmaktadır.

Küresel ölçekte kentsel çöküş, eşitsizlik ve ayrışma koşullarına odaklanan Cohabitation Strategies (CohStra); öncülük ettiği farklı inisiyatiflerle politik sınırlar üzerine araştırma yürüten Estudio Teddy Cruz+Forman; Belgrad kentinin plansız ve kontrolsüz kentleşmesinin kaydını tutan STEALTH.unlimited; ya da on beş yılı aşkın saha araştırmalarıyla Filistin'in sosyal ve politik koşullarını derleyen DAAR gibi oluşumlar, yalnızca kentsel sorunları anlamak ve belgelemek değil, aynı zamanda bu sorunlara içgörüler ve yöntemler sağlayarak merkezi ve yerel yönetimler, kurumlar ve kentli ile işbirliği yapmaktadır. (Resim 14) Tartışma ve söylem üzerine kurulu bu örnekler, mekânsal pratiklerde araştırmayı bir eylem biçimi olarak konumlandırarak kentsel disiplinler arası ve çok ölçekli bir yaklaşım izler. Sosyal ve mekânsal sorunlara doğrudan yapısal müdahaleler, toplumsal farkındalık ve güçlendirme yoluyla ya da söylemsel düzeyde olmak üzere farklı motivasyonlarla yanıt arayan eylemler, mekânsal üretime alternatif bakış açıları sunarlar. Bununla birlikte hem fiziksel alanı hem de içerdiği sosyal ilişkileri iyileştirme eyleminde, karşılaşmaları, müzakereleri ve olası uyumsuzlukları beraberinde getiren bir aradalık yaratırlar.

Disipliner ve Disiplinlerarası Yönelimli Pozisyonlar

Söz konusu bağlamlar ve eylemler, eleştirel mekânsal eğilimlerin mimarlıkla ilişkisine, bir diğer deyişle alternatif bir mekânsal üretim arayışının mimari pratiği ve mimarın konumunu nasıl tanımladığına dair ipuçları sunmaktadır.

Bu ipuçlarını, pratikleri gerçekleştiren oluşumların organizasyonel yapıları, çalışma stratejileri, kullandıkları araç ve kaynakları üzerinden ayrıca irdelemek mümkündür. Oluşumların arkasındaki organizasyonel işleyişe bakıldığında, StudioBasar, STEALTH.unlimited, Raumlabor, Dis/order gibi yalnızca mimarlar tarafından yürütülen pratikler olduğu gibi; Assemble, CohStra, CUP gibi sanat, planlama, sosyoloji, tarih, siyaset bilimi gibi farklı alanlardan gelerek multidisipliner bir yapıyı benimseyen ekiplerin de olduğu görülmektedir.

Buna bağlı olarak, mimarlık ofislerinin yerini kolektif, sivil inisiyatif, kooperatif ya da gayri resmi platformlara bırakmasıyla bu yapılarının değişim içerisinde olduğu söylenebilir. Kültür ve sanat kurumlarının daveti, sponsorlar, fonlar veya yerel yönetimler olmak üzere farklı finansal kaynaklardan beslenen geniş mekânsal pratikler yelpazesi, eylemleri gerçekleştiren aktörler özelinde değerlendirildiğinde, mimar ve tasarımcı rolünün yanı sıra finansal kaynak sağlayıcısı, pedagoğ, sosyal girişimci, politika yapıcı gibi değişken roller de öngörülmektedir. Bu bağlamda mekânsal aktörlerin konumunu, mimarlık disiplinine içkin bir bakış açısıyla disiplinler sınırlarını aşılmasının veya mimarın toplumsal rolü gibi yorumlama-

11. Recetas Urbana'nın medyanın ilgisini çeken yıkıcı işgal stratejileri: Skips – Sokağı Geri Kazanmak (sol üst); Scaffolding - Bir Kent Rezervi İnşa Etmek (sağ üst); Kapsül 1 (sol alt); Insect House (sağ alt).

12. The Cineroleum: Assemble kolektifinin kendi imkanlarıyla Londra'daki Clerkenwell Yolu üzerinde terk edilmiş bir benzin istasyonunu sinemaya dönüştürmesi, 2010.

nın ötesinde,¹⁴ mimarların ve mimar olmayanların bilgi ve becerilerini harmanlayan, arada öznelliklerin oluşumunu ön plana çıkaran geniş bir bilgi alanı olarak tariflemek mümkündür.

13. What is Affordable Housing (Uygun Fiyatlı Konut Nedir?), toplulukları konut politikaları hakkında bilgilendirmek için çevrimiçi etkileşimli bir harita, kılavuz ve grafikler içeren bir araç seti, CUP (Center for Urban Pedagogy).

Kaynak: <http://welcometocup.org/> [Erişim: 28.09.2022]

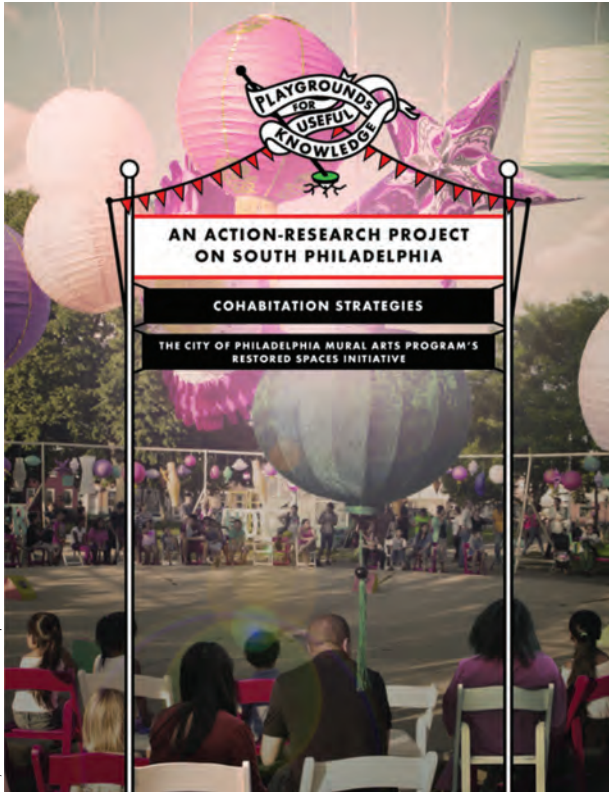
da kapitalist düzenin bu pratikleri nasıl şekillendirdiğini de anlamayı gerektirir. Dolayısıyla, mekânın üretiminden yola çıkmak ve onun temel unsurlarını detaylandırmak, kapitalizmin hâkim olduğu bir düzende ona meydan okumaya çalışan mekânsal pratikleri anlamak için bir başlangıç noktası sağlamaktadır. Buradan hareketle, aradığımız alternatif bir mekânsal üretim biçimi olarak ortaya çıktığını savlayan bu makale, çok yönlü kriz karşısındaki farklı eğilimleri mekân, eylem ve pozisyon olmak üzere üç açıdan tartışmaya açmıştır. Bu tartışma, iki şeyi ileri sürmektedir: Bunlardan ilki, mimarlık içinden kapsamlı bir araştırmaya alternatif olarak, krizin çeşitli yönlerine mercek tutarak mekânsal pratiklerin etkileşimlerini ve karmaşıklıklarını ortaya çıkarmak; ikincisi ise, mekânsal çalışmaların etkilerini değerlendirebilmek için kapsamlı bir çerçeve sağlamaktır. Metinde örnekler üzerinden genel hatlarıyla aktarılan bu çerçeve, metodolojik bir yaklaşım sunmayı hedeflemiştir.

Kapitalist üretim biçimlerinin açıklarından ortaya çıkan ve sosyo-politik olarak adanmış mekânsal pratiklerin, nihayetinde mekân üretimini tanımlayan kurumsal yapılar ve bunların kontrol mekanizmaları nedeniyle karmaşık süreçlere bağlı olduğu bilinmektedir.¹⁶ Bu koşullar altında işleyen mekânsal pratikler, yasal ve finansal olarak kapitalist güçlere karşı bir çaba ortaya koyarken, bir yandan bu güçlere tabi olduğunun ayrıca altı çizilmelidir. Bir başka deyişle, mekânsal üretimdeki aradalık hali, krizlerin etkilerine ve bunların mekânsal eylemlerde harekete geçirilmesine yanıt olarak eşzamanlı bir aidiyet ve dışarıda olma durumuna da karşılık gelmektedir.

Günümüz koşulları değerlendirildiğinde, kapitalizmin mekanizmalarının işlemeye devam etmesiyle farklı biçimlerde de olsa krizlerle dolu yeni dönemlerle karşılaşmamız muhtemeldir. Görünen o ki, küresel çapta yaygınlaşan ve Türkiye’de de yakın geçmişte gündeme gelen¹⁷ bu tür eleştirel alternatif mekânsal pratikler, kapitalizmin olası gergitleri arasında politik ve toplumsal etkileşim stratejilerini ve biçimlerini değiştirmeye devam edecek. ❖

NOTLAR

1. İlk olarak Henri Lefebvre'nin *Le Droit à la Ville* (1967) kitabında öne sürülen, radikal bir kentsel siyaset arayışını ifade eden 'kent hakkı' kavramı, 2008 yılında David Harvey'in kaleme aldığı "Kent Hakkı" başlıklı makalesinde yeniden gündeme gelmiştir. Lefebvre'nin temel argümanları üzerinden, Harvey kavramı "kent hakkı, kentsel kaynaklarına erişim için bireysel özgürlükten çok öte bir şeydir; kenti değiştirerek kendimizi değiştirme hakkıdır" şeklinde ifade etmiştir (Harvey, 2008, s.23). Günümüzde kent hakkı kavramı genel kullanıma girerek dünya çapındaki toplumsal hareketlerin sloganı haline gelmiştir. Harvey, David, 2008, "The Right to the City", *New Left Review*, sayı:53, ss.23-40, <https://newleftreview.org/issues/ii53/articles/david-harvey-the-right-to-the-city> [Erişim: 02.09.2022]
2. Brenner, Neil, 2017, *Critique of Urbanization: Selected Essays*, Birkhäuser, Basel. Mayer, Margit, 2013, "First World Urban Activism", *City*, cilt:17, sayı:1, ss.5-19. Brenner, Neil; Marcuse, Peter; Mayer, Margit (Der.), 2012, *Cities for People, Not for Profit: Critical Urban Theory and the Right to the City*, Routledge, New York.
3. Dodd, Melanie (der.), 2020, *Spatial Practices: Modes of Action and Engagement with the City*, Routledge, New York. Architecture for Humanity, 2012, *Design Like You Give a Damn: Building Change from the Ground Up* [2], Abrams, New York. Lepik, Andres; Bergdoll, Barry, 2010, *Small Scale, Big Change: New Architectures of Social Engagement*, The Museum of Modern Art, New York. Bell, Brian; Wakeford, Katie, 2008, *Expanding Architecture: Design as Activism*, Metropolis Books, New York.
4. Petrescu, Doina; Trogal, Kim, 2017, "The Social (Re)Production of Architecture in 'Crisis Riddled' Times", *The Social (Re)Production of Architecture: Politics, Values and Actions in Contemporary Practice*, (der.) Doina Petrescu, Kim Trogal, Routledge, New York, ss.1-15. Gandolfi, Emiliano, 2008, "Strategies for a Better World", *Architectural Research Quarterly*, cilt:12, sayı:2, ss.125-133.
5. 18 kişilik genç bir ekip olan Londra kolektifi Assemble, Liverpool'da bir mahallenin yaşam koşullarını iyileştirmek için sakinleriyle birlikte tasarlayıp inşa

Kaynak: Mural Arts Philadelphia.

14. Playgrounds for useful knowledge (Yararlı bilgiler için oyun alanları): Güney Philadelphia'da üretilen yerel bilgileri ortaya çıkarmak, paylaşmak ve kutlamak için oyun, oyun ve performans kullanılan topluluk temelli deneySEL bir kentsel platform, CohStra, 2016.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Kapitalizmle birlikte "mekândaki şeylerin üretiminden mekânın kendisinin üretimine" geçilen bir düzene işaret eden Lefebvre,¹⁵ böyle bir düzende yalnızca mekânda gerçekleşen bir üretimden söz edilemeyeceğini, mekânın kendisinin nasıl üretildiğini de düşünmemiz gerektiğini belirtmektedir. Bu argümanı kabul etmek, yalnızca sosyal ve politik olarak adanmış pratiklerin mekâna nasıl nüfuz ettiğine bakmayı değil, aynı zaman-

etikleri Granby Four Streets projesiyle 2015 yılında Turner ödülüne layık görüldü. 2016 yılında, Alejandro Aravena, sosyal sorumluluk ve katılımcı konut projeleriyle Pritzker ödülünü kazandı. Mekânsal üretimde alternatif yaklaşımların tartışma konusu olduğu etkinlikler için ayrıca bkz. "Camp for Oppositional Architecture" uluslararası kongreleri (2004-2006); "Alternate Currents" konferansı (2007); 11. Venedik Mimarlık Bienali "Out There: Architecture Beyond Building" (2008); 15. Venedik Mimarlık Bienali "Reporting from the Front" (2016); MoMA "Small Scale Big Change: New Architectures of Social Engagement" sergisi (2010); Tallin Mimarlık Bienali (2015) ve Bulgaristan mimarlık festivali (2016).

6. Petrescu ve Trogal, 2017, Mitrasinovic, Miodrag, 2016, **Concurrent Urbanities: Designing Infrastructures of Inclusion**, Routledge, New York, London. Awan, Nishat; Schneider, Tatjana; Till, Jeremy, 2011, **Spatial Agency: Other Ways of Doing Architecture**, Routledge, New York. Cuff, Dana; Sherman, Roger (Der.), 2011, **Fast-Forward Urbanism: Rethinking Architecture's Engagement with the City**, Princeton Architectural Press, New York.

7. Mekânın tasarımına sosyal ve politik anlamda yaklaşan, çok sayıda müdahale stratejilerini kapsayan mekânsal pratik terimi, "çağdaş kente ve bölgesel ilişkiler siyasetine yanıt veren yeni disiplinlerarası uygulama biçimleri" anlamında kullanılmaktadır (Dodd, 2019, s.11). Tarihsel olarak kavram, Lefebvre'nin Mekânın Üretimi (2016) kitabında triyalektik mekân analizinde geçmektedir. Bu bakış açısından hareketle makale, mimarlık pratiği yerine mekânsal pratik kavramının kullanımını iki sebeple tercih etmektedir. Birincisi, metinde söz konusu pratikler geleneksel mimarlık anlayışı olan yapı tasarımına tekabül etmemekte; ikinci olarak, bu pratikler yalnızca mimarların olanların değil, mimar olmayanların da katılımıyla gerçekleşmektedir.

8. Bieling, Tom (der.), 2019, **Design (&) Activism: Perspectives on Design as Activism and Activism as Design**, Mimesis International, Lydon, Mike; Garcia, Anthony, 2015, **Tactical Urbanism: Short-term Action for Long-term Change**, Island Press, Washington. Fisher, Tom, 2008, "Public-Interest Architecture: A Needed and Inevitable Change", **Expanding Architecture: Design as Activism**, (der.) Bryan Bell, Katie Wakeford, Metropolis Books, New York. Blundell Jones, Peter; Petrescu, Doina; Till, Jeremy (der.), 2005, **Architecture and Participation**, Spon Press, London, New York.

9. Kapsamlı tartışma için, bkz: Schneider, Tatjana, 2018, "What If. . . or Toward a Progressive Understanding of Socially Engaged Architecture", **The Routledge**

Companion to Architecture and Social Engagement, (der.) Farhan Karim, Routledge, New York, ss.3-13.

10. İngilizce karşılığı 'interstitial' olan aradalık kavramı, sanat, mimarlık, sosyoloji, felsefe, antropoloji ve coğrafya gibi çeşitli alanlarda benimsenirken, eleştirel ve Marksist düşünürlerin de mimarlık, feminist, politik ve kültürel teorilerdeki söylemlerinde kavrama yer verdikleri görülmektedir. Aradalık kavramına ilişkin etraflı bir değerlendirme için, bkz. Doğu, Tuba, 2020, "Interstitial as a Mode of Production of Space in Socially and Politically Engaged Spatial Practices (Sosyal ve Politik Olarak Adanmış Mekânsal Pratiklerde Bir Mekân Üretim Biçimi Olarak Aradalık)", İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, yayımlanmamış doktora tezi, İzmir.

11. Cupers, Kenny; Miessen, Markus (der.), 2002, **Spaces of Uncertainty**, Müller und Bussman, Wuppertal.

12. Axinte, Alex; Borcan, Cristi (studioBASAR), 2017, "In action: searching for the in-between city", **The Social (Re)Production of Architecture: Politics, Values and Actions in Contemporary Practice**, (der.) Doina Petrescu, Kim Trogal, Routledge, New York, ss.285-298.

13. Crawford, Margaret, 2011, "Rethinking 'Rights', Rethinking 'Cities': A Response to David Harvey's 'The Right to the City'", (der.) **The Right to the City**, Zanny Begg, Lee Stickells, Tin Sheds Gallery, Sydney, ss.33-36.

14. Butcher, Matthew; O'Shea, Megan (der.), 2020, **Expanding Fields of Architectural Discourse and Practice: Curated Works from the P.E.A.R. Journal**. UCL Press, London. Rodgers, Caspar; Wigfall, Tristan; Bryant, Chris. (der.), 2018, New Modes: Redefining Practice. **Architectural Design**, cilt:88, sayı:5. Borasi, Giovanni (der.), 2015, **The Other Architect: Another Way of Building Architecture**. Spector Books. Borasi, Giovanni; Zardini, Mirko, 2008, **Actions: What You Can Do with the City**, Canadian Centre for Architecture (SUN), Montreal.

15. Lefebvre, Henri, 2009 [1979], "Space: Social Product and Use Value", **Henri Lefebvre: State Space World**, (der.) Neil Brenner, Stuart Elden, University of Minnesota Press, Minneapolis, ss.185-195.

16. Schneider, 2018.

17. 2017 yılında düzenlenen "Dayanışma Mimarlığı" sergisi, Türkiye'deki alternatif mekânsal pratiklerin görünür kılındığı bir mecra olmuştur. Detaylı tartışma için bkz: TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, 2017, "Dayanışma Mimarlığı", İstanbul, <https://www.dayanismanimarlari.org/upload/tr.pdf> [Erişim: 28 Eylül 2022].